

Domo Boguševičiaus ir Virginijaus Navicko parengto vadovėlio „Istorija. Vadovėlis 11 (III gimnazijos) klasei“ rankraščio ir maketo

RECENZIJA

Domas Boguševičius ir Virginijus Navickas (toliau vadinami autoriais) sukūrė 11(III gimnazijos) klasei skirtą istorijos vadovėlio sumaketuotą rankraštį (toliau vadinamas ir vadovėliu arba leidiniu), tuo padidindami vyresniųjų klasių mokiniams skirtų recenzuojamų istorijos mokymo priemonių įvairovę ir praplėsdami mokytojų bei mokinių vadovėlių pasirinkimo galimybes. Džiugu ir pagirtina, kad šio svarbaus ir reikšmingo darbo ėmėsi Lietuvos istorijos mokytojų bendruomenei savo darbais - pastaraisiais metais išleistomis istorijos mokymo priemonėmis (įvairiais pratybų sąsiuviniais, istorijos užduočių knygomis) ir kita veikla gerai žinomi kolegos.

Rimtą autorių požiūrį į atliekamą darbą paliudijo jau pirmasis, preliminarus vadovėlio puslapių pavartymas. Savo turiniu, maketu, poligrafija, įrišimu ir kitais elementais rankraštis nei kiek nesiskyrė nuo šiuo metu mokyklose jau naudojamų įvairių istorijos vadovėlių. Šios recenzijos autoriui praeityje yra tekę recenzuoti įvairių klasių mokiniams skirtų istorijos ir pilietiškumo pagrindų vadovėlių, tačiau su taip kruopščiai ir konceptualiai parengtu vadovėlio rankraščiu buvo susidurta pirmą kartą. Tiesa, nors ir suprantant, kad gauta medžiaga tėra tik vienetinis, recenzento peržiūrai skirtas rankraščio egzempliorius, norėtusi atkreipti dėmesį į tai, kad vadovėlis fiziškai neatlaikė mėnesį vykusio vartymo – beveik visi atrode patikimai įrišti lapai išbyrėjo - ir leidėjui palinkėti, kad mokiniams skirtas leidinys būtų patvarus ir atlaikytų bent kelių kartų vienuoliktų (III gimnazijų) klasių mokinių darbą su vadovėliu, ilgalaikį nešiojimą kuprinėse ir pan. Taip pat vartotojui būtų patogiau, jei būtų sunumeruoti ir pirmieji kiekvieno paragrafo puslapiai.

Rašydami vadovėlį autoriai vadovavosi Lietuvos Vidurinio ugdymo bendrąja programa, tačiau atsižvelgė ir į Istorijos brandos egzamino programoje esančius reikalavimus. Tenka pastebėti, kad šis vadovėlis yra būtent viduriniojo ugdymo koncentrai skirtas istorijos leidinys, parengtas pagal vidurinės mokyklos programą, t. y. rašydami jį autoriai negudravo, bandydami atkartoti ir priminti mokiniams pagrindinės mokyklos istorijos kurso medžiagą, o, kaip ir nurodoma vidurinio ugdymo programoje, siekė atskleisti vieną svarbiausių istorijos teminių sričių - visuomenės istoriją. Tuo požiūriu – tai vienas iš pirmųjų rimtų bandymų turinio tematika iš esmės konceptualiai atskirti pagrindinės ir vidurinės mokyklos istorijos kursus. Pavyzdžiui, tikriausiai darant prielaidą apie tai, kad mokiniai tokią informaciją turi žinoti iš pagrindinės mokyklos kurso, pirmajame vadovėlio skyriuje „Europa ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenės formavimasis“ ne kartą yra vartojami terminai „ankstyvieji viduramžiai“, „brandieji viduramžiai“, tačiau niekur nėra primenama apie jų chronologines ribas, atskirai neakcentuojami jiems būdingi bruožai. Paragrafe „Viduramžių Europos kultūra“ viena iš pirmųjų minčių yra apie Karolingų renesansą, tačiau plačiau nei apie pačią Frankų imperiją, nei apie Karolį Didįjį nerašoma. Paragrafe „Napoleono Bonaparto epocha“, aprašant Napoleono užsienio politiką, praktiškai neminimi jo kariauti karai ir laimėti ar pralaimėti mūšiai, o tik siekiama atskleisti tai, kokius visuomenės pokyčius tie karai sukėlė ir t.t. ir pan. Tokią autorių poziciją laikant vienu iš didžiausių šio leidinio privalumų ir, kaip minėta, vienu iš pirmųjų realių mėginimų kokybiškai atskirti pagrindinio ir vidurinio ugdymo centruose istorijos vadovėliuose pateikiamą informaciją, tuo pačiu įdomu, kaip su tokiu iššūkiu susidoros mokiniai ir jų mokytojai.

Kęstutis Petrauskas

[Signature]

Direktorius
Justinas Romualdas
Bažekas

Kadangi autoriai siekė suderinti dviejų (Vidurinio ugdymo bendrųjų ir Istorijos brandos egzaminų) programų reikalavimus, kurti vadovėlį nebuvo paprasta ir dėl kai kurių tarp šių programų esančių nesutapimų, bei pačios Vidurinio ugdymo programos orientavimo ne tik į chronologinį, bet ir teminį informacijos pateikimą. Pavyzdžiui, pagal Vidurinio ugdymo bendrąją programą mokiniai yra įpareigojami mokytis apie Europos visuomenių antikinės ištakas, o egzaminų programa to nereglamentuoja. Arba Vidurinio ugdymo bendrojoje programoje būtinybė mokytis apie kryžiaus žygius į Artimuosius Rytus nėra tiesiogiai aptarta, tuo tarpu egzaminų programoje teigiama, kad mokiniai turėtų žinoti apie kryžiaus žygių į Rytus (XI–XIII a.) vaidmenį Europos visuomenės kaitoje: baudžiavinių santykių irimą, Katalikų bažnyčios pozicijų stiprėjimą, netolerancijos apraiškas, pokyčius kasdieniniame gyvenime. Taip pat dėl aukščiau paminėto teminio klausimų pateikimo Vidurinio ugdymo programoje (ir atitinkamai vadovėlyje), keletu atveju leidinyje susidaro situacijos, kai be papildomų paaiškinimų kai kuri informacija mokiniams gali būti sunkiau suprantama. Pavyzdžiui, 1.2 paragrafo „Viduramžių Europos christianizacija“ skyrius apie kryžiaus žygius pradedamas teiginiu apie tai, kad „kryžiaus žygių idėja kilo XI a. kovojant su musulmonais Ispanijoje“ (P. 20), tačiau apie patį musulmonų įsiveržimą į Pirėnų pusiasalį laiką ir aplinkybes mokiniai sužino (ar prisimena) tik iš 1.6. paragrafo „Bizantijos ir arabų kultūros poveikis viduramžių Europai“ medžiagos (pavyzdžiui, 45 p. esančio žemėlapis). Arba 3.3 paragrafo „Napoleono Bonaparto epocha“ darbo su istorijos šaltiniais užduotyse yra ir klausimai, susiję su prarasto Lietuvos valstybingumo atstatymu (P. 152), tuo tarpu apie patį valstybingumo praradimą (ATR padalijimus) vadovėlyje rašoma vėliau - tik paragrafe 3.6. „ATR XVIII a. antrojoje pusėje: reformos ir valstybės žlugimas“.

Nepaisant šių pastebėjimų, panašu, jog autoriams pavyko sėkmingai išlaviruoti ir suderinti abiejų programų reikalavimus, visa leidinyje pateikta medžiaga yra sujungta į logišką didaktinę sistemą. Vadovėlio metodinė struktūra pasirinkta atsižvelgiant į vyresniojo mokyklinio amžiaus mokinių pasiekimams keliamus reikalavimus – apie du trečdalius vadovėlio apimties sudaro autorinis tekstas ir jį papildanti bei iliustruojanti dokumentinė ir ikonografinė medžiaga, likusį leidinio trečdalį sudaro įvairios užduotys (klausimai, darbas su istorijos šaltiniais, kūrybinės užduotys ir kt.) ir joms atlikti būtina papildoma informacija. Leidinyje aprėpiamos keturios iš septynių Vidurinio ugdymo bendrojoje programoje numatytų dalykinių temų grupių (chronologiškai vadovėlyje apimamas laikotarpis nuo Europos visuomenių antikinių ištakų ankstyvaisiais viduramžiais iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos) bei sudaromos sąlygos įgyti žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas visose keturiose reglamentuotose ugdomosios veiklos srityse (istorinės raidos supratimas, orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje, istorijos tyrimas ir interpretavimas bei istorijos supratimo raiška). Visi vadovėlio elementai sudaro vieningą visumą ir yra pritaikyti tiek mokymui, tiek ir mokymuisi. Pateikta medžiaga sudaro galimybes ugdyti mokinių pasiekimus, apibrėžtus tiek Bendrosiose, tiek ir Brandos egzaminų programose, tad šiuo požiūriu vadovėlis tokio pobūdžio leidiniams keliamus reikalavimus atitinka.

Vadovėlio struktūra logiška, lengvai suvokiama ir puikiai vizualizuota po „Autorių žodžio“ sekančiame „Vadovėlio sandaros“ paaiškinime (P. 7 – 8). Peržiūrėjus šią autorių pateiktą informaciją, mokiniams tikrai neturėtų kilti papildomų klausimų apie tai, kaip dirbti su šiuo istorijos vadovėliu, nes viskas paaiškinta (ir iliustruota) paprastai, logiškai ir suprantamai. Tiesa, autoriai galėtų papildyti šią vadovėlio pristatymo dalį informacija apie tai, kas sudaro skyriaus kartojimo

medžiagą, kadangi kiekvienas iš keturių vadovėlio skyrių yra užbaigiamas skyriaus kartojimo užduotimis. Taip pasielgti būtų logiška dar ir todėl, kad skyriaus kartojimo užduotys yra įtrauktos ir į vadovėlio turinį (P. 6), tačiau neaptartos minėtame paaiškinime. Taip pat pristatydami vadovėlio sandarą, autoriai galėtų paminėti ir tai, kad norintys praplėsti savo istorinį akiratį mokiniai, vadovėlyje kiekvieno skyriaus pabaigoje ras jiems skaityti rekomenduojamos literatūros sąrašą. Kiekvieną vadovėlio skyrių (atitinkantį Vidurinio ugdymo bendrojoje programoje ir Istorijos brandos egzaminų programoje vieną iš septynių numatytų temų) sudaro nuo šešių iki dešimties paragrafų, kurie pradedami probleminiais klausimais, paaiškinančiais pamokoje nagrinėjamos medžiagos esmę. Tie klausimai iš esmės galėtų būti traktuojami kaip pamokos uždaviniai ir turėtų mokytojams palengvinti pamokos planavimą. Didžiąją visų paragrafų dalį sudaro autorinis tekstas, kuriame išryškintos egzaminų programoje minimos istorijos asmenybės ir svarbiausių įvykių datos, faktai bei sąvokos. Šis autorių siekis palengvinti mokinių pasirėngimą egzaminams – sveikintinas, tačiau kai kuriais atvejais egzaminų programoje apibrėžtiems mokinių pasiekimams įgyvendinti vadovėlyje pateiktos informacijos gali nepakakti. Taip yra todėl, kad kai kada, pavyzdžiui, istorinės asmenybės leidinyje yra tik paminimos, tačiau jų veikla plačiau nėra aptariama, o pateikti tų asmenybių portretai iš esmės problemos neišsprendžia. Iš tiesų, nors vadovėlyje mokiniams kiek plačiau (keliais sakiniais) ir yra aprašyta Nikolos Makiavelio (P. 89 – 90), Leonardo da Vinčio (P. 90), Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (P. 127) ir kai kurių kitų istorinių asmenybių veikla, tačiau taip yra nevisada. Pavyzdžiui, egzaminų programoje atskiru punktu numatyta, kad mokiniai privalo žinoti apie Jurgio Bielinio veiklą platinant nelegalią spaudą, tačiau vadovėlyje apsiribojama teiginiu, kad „Jurgis Bielinis organizavo spaudos gabenimą daugiausia į Vidurio ir Rytų Lietuvą bei Latgalą“ (P. 210), minėta programa reikalauja žinoti M. K. Čiurlionio veiklos reikšmę Lietuvos kultūrai, tačiau vadovėlyje apie šią asmenybę teparašyta, kad M. K. Čiurlionis priklausė Lietuvių dailės draugijai (P. 214), programa nurodo, kad reikia žinoti Zigmanto Sierakausko vaidmenį sukilime, tačiau viskas, ką galima sužinoti iš vadovėlio yra tai, kad „didžiausias viltis sukilėliai dėjo į vieną iš sukilimo vadų Zigmantą Sierakauską, ketinusį suformuoti iš sukilėlių būrių stambesnes karines grupuotes“ (P. 198) ir pan. Be to, asmenybių „paryškimo“ logika reikalautų ir leidinio pabaigoje pateikiamos asmenvardžių rodyklės (kurios nėra), kad esant būtinybei vadovėlio vartotojas galėtų greitai susirasti jam reikalingą informaciją.

Taip pat autoriai tekste paryškina ir svarbiausias sąvokas, tiesa, atskirai nepaaiškindami jų reikšmių (išskyrus atvejus, kai tai padaryta pačiame tekste) bei kai kuriuos vietovardžius (pavyzdžiui, „Vaterlo“ (P. 148)), nors pristatydami vadovėlio sandarą paryškinti vietovardžių ir neįsipareigoja. Beje, galbūt autoriams vertėtų pagalvoti apie platesnį bent kai kurių sąvokų paaiškinimą? Pavyzdžiui, vien 39 puslapyje yra paryškinta 12 sąvokų, tačiau jų reikšmė papildomai nepaaiškinta. Galbūt išeitimi galėtų būti „Autorių žodyje“ parašyta rekomendacija savarankiškai ar su mokytojų pagalba išsiaiškinti nežinomų sąvokų reikšmes, galbūt galima būtų skirti universalią sąvokų paaiškinimo užduotį paragrafą baigiančiuose klausimuose ir užduotyse, arba sąvokas paaiškinti taip, kaip tai padaryta, pavyzdžiui, 129 p.?

Vadovėlyje tiesiai į autorinį tekstą yra įterpiami jį papildantys ar paaiškinantys papildomi informacijos šaltiniai (dokumentai, istorikų tyrinėjimų tekstai, iliustracijos ir pan.), į kuriuos orientuoja autoriniame tekste preciziškai tiksliai padarytos nuorodos, nemažoje dalyje

paragrafų yra ir žemėlapių. Kiekvieną paragrafą užbaigia klausimai ir užduotys bei darbas su istorijos šaltiniais.

Paragrafų skaičiumi vadovėlio struktūra nėra tiesiogiai orientuota į 11 klasėje esančių istorijos pamokų skaičių. Vienuoliktokams, besimokantiems pagal išplėstinio istorijos kurso programą, yra skiriama apie 110 pamokų per metus, tuo tarpu vadovėlyje yra 34 paragrafai, t.y. vidutiniškai po 0,3 paragrafo vienai pamokai. Tačiau atsižvelgiant į Lietuvos istorijos mokytojams būdingą kūrybiškumą, vadovėlyje pateikiamas gausias bei įvairias užduotis bei įvade autorių pažadėtus pratybų sąsiuvinius ir mokytojo knygą - tai neturėtų būti vertinama, kaip problema.

Kaip minėta aukščiau, apie trečdalį vadovėlio medžiagos sudaro užduotys, kurios savo turiniu ir įvairove neabejotinai yra vienas solidžiausių šio vadovėlio komponentų. Užduotys yra gana įvairios: skirtos žinių ir gebėjimų įtvirtinimui, plėtojimui, kartojimui, kūrybiškumui ir vertybiniam pasaulio suvokimui. Didele dalimi atvejų užduotys reikalauja mokinių aukštesniųjų mąstymo gebėjimų – taikymo, analizės, sintezės ir vertinimo. Nemaža dalis klausimų ir užduočių formuluočių pradedama Vidurinio ugdymo programoje apibrėžtais aukštesniuosius mąstymo gebėjimus nusakančiais raktiniais žodžiais: „įrodykite“, „pagrįskite“, „palyginkite“, „susiekite“, „sukurkite“, „įvertinkite“, „padarykite išvadą“ ir kt. Pavyzdžiui, „įrodykite, kad Romos teisė turėjo įtakos vėlesnių laikų teisės raidai“ (P. 12). Arba „remdamiesi šaltiniais ir žiniomis, parašykite argumentuotą tekstą, kuriuo pagrįstumėte šį teiginį: „krikščioniškasis lotynų pasaulis viduramžiais buvo grindžiamas dviem valdžiomis – pasaulietine ir dvasine. Tačiau santykis tarp jų buvo diskutuotinas klausimas““ (P. 23). Arba „remdamiesi pateiktais šaltiniais, padarykite išvadą apie lietuvių kalbos padėtį LDK XIII – XV a.“ (P. 75) ir dar daugelis kitų panašių pavyzdžių. Užduotyse mokinių neretai yra prašoma ir remiantis pateiktais šaltiniais, parašyti rišlius istorijos tekstus, kas yra būtina pagal šiuo metu galiojančios Istorijos brandos egzaminų programos reikalavimus, bet dar nėra dažna praktika kitose istorijos mokymo priemonėse. Pavyzdžiui, „naudodamiesi šaltiniais A ir B bei žiniomis, paaiškinkite, kokį poveikį Bizantija bei arabai padarė Europos identitetui. Parašykite rišlų tekstą“ (P. 46). Arba „Remdamiesi tik šaltiniais, parašykite rišlų 10 – 12 sakinių istorijos tekstą apie pramonės perversmo eigą ir padarykite išvadą (as). Rašydami tekstą būtinai turite panaudoti visų šaltinių informaciją“ (P. 177). Arba „pagal pateiktus moderniosios tautos formavimosi modelius bei remdamiesi žiniomis, parašykite rišlų istorijos tekstą apie lietuvių moderniosios tautos formavimąsi“ (P. 218) ir dar daugelis kitų panašaus pobūdžio užduočių. Tokios užduotys visiškai įvykdo vadovėliams keliamus reikalavimą apie tai, kad jų užduotys turėtų skatinti mokinius pateikti savo vertinimus ir požiūrį. Taip pat gana dažnai mokiniai yra skatinami atliekant užduotis remtis ne tik vadovėlyje pateikiama medžiaga, bet ir kitais, papildomais informacijos šaltiniais. Pavyzdžiui, „tarptautinių žodžių žodynuose ar kitoje papildomoje literatūroje suraskite po dešimt graikų ir lotynų kilmės žodžių, kuriuos vartojame kasdienėje kalboje. Paaiškinkite, ką jie reiškia“ (P. 12). Arba „remdamiesi žemėlapiu (p. 85) ir vadovėlio tekstu, nurodykite politinius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius didžiųjų geografinių atradimų padarinius. Naudodamiesi papildomais informacijos šaltiniais, papildykite šių padarinių sąrašą“ (P. 86). Arba „raskite įvairiuose informacijos šaltiniuose penkis Lietuvos Renesanso architektūros pavyzdžius. Nurodykite šių pastatų architektūros bruožus“ (P. 124) ir dar daug kitų panašių pavyzdžių.

Kaip atskirą užduočių grupę derėtų išskirti „Darbą su istorijos šaltiniais“. Be to, kad sudaro sąlygas gauti grįžtamąją informaciją apie mokinių pasiekimus, didaktine prasme ši užduočių

grupė vertinga dar ir tuo, kad praplečia ir papildo autoriniame tekste pateiktą informaciją. Leidinyje gausiai pateikiami ne tik istorinių dokumentų fragmentai, bet ir mokslininkų - istorikų, kultūros tyrinėtojų, filosofų ir kitų sričių specialistų kūrinių ištraukos, kurių skaitymas ir analizė ne tik sudaro prielaidas sėkmingai atlikti pateiktas užduotis, bet ir praplečia mokinių akiratį bei gali juos paskatinti papildomai pasidomėti įvairiais nagrinėjamais klausimais. Siūlytina tik neakcentuoti minėtų autorių mokslinių laipsnių ir pareigų, o apsiriboti paaiškinimais „istorikas“, „filosofas“, „politikas“ ir pan. Tiesa, kai kuriais atvejais autoriai įvairių ištraukų „pasiskolina“ iš kitų vadovėlių (pavyzdžiui, vien iš P. F. Biunaro „Istorijos“ antrosios dalies yra paimta apie dešimt ištraukų), tačiau tokie atvejai nėra dominuojantys ir nelaikytini tendencija, be to, kartu su šiomis ištraukomis kompleksiskai pateikiami kitų autorių darbų fragmentai mokiniams sudaro puikias sąlygas atliekant užduotis, pamokoje kritiškai mąstyti, spręsti problemas, diskutuoti ir kūrybiškai dirbti. Tokia užduočių gausa ir įvairovė be išlygų leidžia tvirtinti, kad vadovėlyje sudaromos galimybės individualizuoti ugdymą, o pati vadovėlio medžiaga sudėtingumu ir apimtimi yra pritaikyta įvairių mokymo (si) stilių mokiniams. Be to, paragrafų pradžioje pateikti klausimai, jų pabaigoje esantys klausimai bei užduotys ir kiekvieno skyriaus pabaigoje esanti skyriaus kartojo medžiaga, kaip ir užduotys, skatinančios debatus, diskusijas, raginančios kurti minčių žemėlapius, mokiniams sudaro puikias galimybes įsivertinti savo pažangą ir pasiekimus bei skatina išsikelti naujų mokymosi tikslų. Akivaizdu, jog vadovėlyje yra skirtingus mokinių mokymosi poreikius atitinkančių skirtingo sunkumo, įvairaus turinio ir pobūdžio, įvairių pagal atlikimo formą užduočių.

Vadovėlio tekstas dera su Bendrosiomis programomis ir perteikia istorijos srities ugdymo turinį. Autoriai informaciją perteikia nedaugžodžiaudami, jų parašytame tekste nėra neaktualių, antraeilių ir nereikšmingų dalykų. Rašymo stilius įtaigus, tekstas pasižymi loginėmis sakinių konstrukcijomis ir argumentavimu. Tekstą skaityti reikia įdėmiai, tačiau jis atitinka vyresniųjų klasių mokinių suvokimo galimybes. Iš esmės vadovėlyje yra laikomasi metodinių rekomendacijų ir autorinio teksto sakiniai dažniausiai neviršija rekomenduojamų 15 - 20 žodžių. Leidinio tekste stengiamasi suderinti nusistovėjusias istorijos mokslo tiesas su naujausiais istorijos mokslo tyrimais. Kai kuriais atvejais autoriai nevengia pateikti ir skirtingų nuomonių tais pačiais klausimais ar paaiškina mokiniams, kad istorijos mokslas į aptariamą problemą klausimus vienareikšmiško atsakymo neturi. Tiesa, kai kuriais atvejais pateikiamas ir kitoks nei įprastas autorių požiūris į kai kuriuos dalykus, pavyzdžiui, gana įprastą triluomės viduramžių visuomenės struktūros suvokimą, kaip atskirą luomą išskiriant ir valstiečius ir tuo paverčiant ją keturluome. (P. 31). Nors autoriai ir neprivalo būtinai pozicionuoti nusistovėjusio požiūrio ir turi teisę, remdamiesi įvairių mokslininkų tyrinėjimų medžiaga, pateikti savo požiūrį į įvairius nagrinėjamus klausimus, tačiau šiuo atveju aukščiau paminėta trijų luomų viduramžių visuomenės struktūra yra įsitvirtinusi net ir programiniuose dokumentuose (pavyzdžiui, Istorijos brandos egzamino priedo antrosios lentelės 1.4 punktas), tad galbūt būtų verta tokią poziciją peržiūrėti.

(Daugiau tokio pobūdžio pastebėjimų ir pasiūlymų yra parašyta leidėjui grąžintame rankraštyje ir, esant reikalui, autoriai galės į juos atsižvelgti).

Leidinyje pasižymi ir iliustracijų gausa. Absoliučia dauguma atvejų iliustracijos ne tik atlieka estetinę ar informavimo funkciją, bet ir praplečia autorinio teksto turinį, jį pagyvina, papildo ar konkretina, įtaigiai vaizduoja istorinius siužetus. Pažymėtina, kad autoriams iš esmės pavyko išvengti situacijos, kai iš vieno vadovėlio į kitą nuolat perkeliamos tos pačios, visiems mokytojams

mintinai žinomos iliustracijos. Nors ir šiame leidinyje tokių iliustracijų pasitaiko, tačiau jame yra ir nemažai naujos, kituose vadovėliuose neaptinkamos ikonografinės medžiagos. Gera yra tai, kad nemažą iliustracijų dalį sudaro autentiška, aprašomo laikotarpio ikonografinė medžiaga, kad autoriams pavyko rasti balansą tarp paveikslinių ir simbolinių iliustracijų, kad visos iliustracijos turi pavadinimus ir yra trumpai apibūdintos. Tiesa, išlieka aktualus dažnai mokytojų diskutuojamas klausimas apie tai, kad, galbūt, 11 (III gimnazijos) klasės mokiniams skirtose istorijos mokymo priemonėse prasmingiau būtų akcentuoti intelektualeresnius tekstus, o ne iliustracijas, tačiau, panašu, kad šio vadovėlio autoriams pavyko rasti savotišką kompromisą tarp vaizdo ir teksto, todėl reikėtų tikėtis, kad šis teksto ir iliustracijų derinys ne tik suteiks mokymui (si) didesnio patrauklumo, bet ir padės efektyviau siekti užsibrėžtų ugdymo tikslų.

Vadovėlyje pateikiama ir keliasdešimt žemėlapių, kuriuose esanti informacija sudaro galimybes analizuoti istorinius įvykius, reiškinius ir procesus atskirų epochų kontekste, paaiškinti ryšius tarp pokyčių skirtingose visuomenės gyvenimo srityse atsižvelgiant į laiko ir erdvės parametrus. Tačiau atkreiptinas ir dėmesys į tam tikras reikalingas patikslinti vietas:

- Reikėtų suvienodinti informacijos pateikimą tokio paties pobūdžio žemėlapiuose. Pavyzdžiui, žemėlapyje „Šventoji Romos imperija apie 1100 m.“ (P. 9) skliausteliuose nurodyta, kad imperijos teritorija pažymėta balta spalva, tuo tarpu tame pačiame paragrafe „Antikos palikimo poveikis Europai“ pateiktuose panašiuose „Senovės graikų pasaulio“, „Aleksandro Makedoniečio imperijos“ ir „Romos imperijos“ žemėlapiuose (P. 8) atitinkamų nuorodų į ruda spalva pažymėtų teritorijų plotą – nėra. Žemėlapyje „Krikščionybės išplitimas IV a.“ (P. 16) nurodyta, kuria spalva pažymėtos to laikmečio krikščioniškosios teritorijos, o žemėlapyje „LDK teritorija XV a. pradžioje“ (P. 74) nenurodyta, kad LDK teritorija pažymėta žalia spalva ir pan. Tiesa, ir be šių paaiškinimų, mokiniai greičiausiai nesunkiai suprastų pagrindinę žemėlapių mintį, tačiau toks suvienodinimas būtų logiškas ir didaktiškai pagrįstas.
- Derėtų patikslinti kai kurių žemėlapių pavadinimus ir juose esančią informaciją. Pavyzdžiui, 19 puslapyje esantį žemėlapi „Kryžiaus žygiai (XI – XIII a.)“ tikriausiai tikslingiau būtų pavadinti „Kryžiaus žygiai į Artimuosius Rytus (XI – XIII a.)“, nes minėtu laikotarpiu kryžiaus žygiai buvo organizuojami ir į kitus regionus, o ir žemėlapyje žygius simbolizuojančios rodyklės nukreiptos būtent į Artimuosius Rytus. Žemėlapyje „Bizantijos meno plėtra“ (P. 44) galima būtų pažymėti ir pačios Bizantijos imperijos teritoriją, žemėlapyje „Baltai ir jų kaimynai X – XII a.“ (P. 49) vertėtų papildomai paaiškinti, kad žemėlapyje pažymėti dabartiniai miestai ir pateikiami šiuolaikiniai jų pavadinimai, nes mokiniai gali susidaryti vaizdą, kad, pavyzdžiui, Kaliningradas yra X – XII a. baltų miestas.
- Kai kuriais atvejais būtų pravartu parinkti sodresnes ir labiau kontrastuojančias žemėlapių spalvas. Pavyzdžiui, žemėlapyje „Krikščionybės plitimas“ (P. 22) nelengva atskirti atspalvius, kuriais pažymėtas krikščionybės plitimas VI, VII ir VIII a., žemėlapyje „Abiejų Tautų Respublika XVI – XVII a.“ (P. 107) neįžiūrima teritorija, atitekusi Švedijai 1629 m.

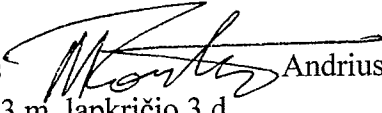
- Altmarko paliaubų sutartimi, žemėlapyje „Pasaulio kolonijinis pasidalijimas XX a. pradžioje“ (P. 222) nėra paprasta atskirti Olandijos ir Osmanų imperijos ar Vokietijos ir Japonijos valdų ir kt.

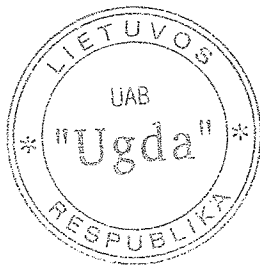
(Visi šie ir kai kurie kiti pastebėjimai parašyti leidėjui grąžintame rankraštyje ir, esant reikalui, autoriai galės į juos atsižvelgti).

Vadovėlyje pateikiama tinkama medžiaga vertybinėms nuostatomis ugdytis. Tiesa, autoriams galbūt vertėtų pasvarstyti ar reikalingi vadovėlyje toks teiginiai, kaip „egzotiniai Tolimųjų Rytų kraštai“ (P. 98), arba „apie XIV a. lietuvių kalboje atsiranda žodis gudas, nusakantis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje gyvenančius rusėnus ir turintis neigiamą, niekinamą atspalvį“ (P. 69). Taip pat reikėtų pamąstyti apie tai, ar teiginys „pradėjus skirti karaimus nuo žydų, Lietuvos visuomenėje ėmė formotis teigiamas karaimų įvaizdis“ (P. 114) mokiniams nepasirodys diskriminuojantis.

Apibendrinus aukščiau išsakytas mintis, darytina išvada, kad šis vadovėlis tikrai turėtų rasti vietą tarp kitų vienuoliktokams (gimnazijų trečiokams) skirtų istorijos mokymo priemonių. Derėtų padėkoti autoriams už jų įdėtą darbą ir išreikšti viltį, kad jų kūrinys padės įgyvendinti Vidurinio ugdymo pakopos koncentro istorijos ugdymosi tikslą: ugdytis istorinį mąstymą ir juo naudotis suprantant Lietuvos visuomenės raidos Europos kontekste tendencijas ir savo kaip Lietuvos piliečio, europiečio tapatybę. Tiesa, šis leidinys mokyklai bus reikalingas ir turės prasmę tik tuo atveju, jei jis turės ir tęsinį – dvyliktokams (gimnazijų ketvirtokams) skirtą antrąją dalį, tad autoriams ir leidėjams reiktų palinkėti surasti galimybių užbaigti įpusėtą darbą.

Rankraštis atitinka pagrindinius vadovėliams keliamus reikalavimus, todėl siūloma, įtraukti šį vadovėlį į galiojančių vadovėlių sąrašą.

Recenzentas Andrius Porutis
Vilnius, 2013 m. lapkričio 3 d.

Kopija tikrove
Direktorius
Justinas Romualdas
Babeckas